

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

Alexis Henri Charles Clérel de Tocqueville, *dit* graaf de Tocqueville, wereldwijd bekend als Alexis de Tocqueville, neemt een unieke plaats in in de intellectuele en politieke geschiedenis van de 19e eeuw. Geboren op 29 juli 1805 in Parijs in een aristocratische familie, werd Tocqueville vanaf zijn jeugd gekenmerkt door een zoektocht naar begrip van de samenleving en haar mechanismen. Als magistraat, verlicht reiziger, productief schrijver, rigoureuze voorloper in de sociologie, minutieuze historicus, scherpzinnige filosoof en analytische politicoloog, wist Tocqueville ongemeen scherpe diagnoses te stellen over democratische dynamieken en de spanningen tussen vrijheid en gelijkheid.

Zijn opus magnum *De la démocratie en Amérique*, het resultaat van zijn studiereis naar de Verenigde Staten in 1831, blijft een onmisbare referentie voor elke reflectie over de fundamenteën en uitdagingen van de moderne democratie. Bovendien getuigen zijn geschriften over het Ancien Régime en de Revolutie van zijn vermogen om verleden en heden te verbinden, en bieden zij verhelderende perspectieven op de sociaalpolitieke omwentelingen.

De adel tijdens *De Terreur*

De familie Clérel de Tocqueville zou afstammen van Guillaume Clérel, die op drie van de oudste lijsten van metgezellen van Willem de Veroveraar stond die deelnamen aan de Slag bij Hastings in 1066. Régis Valette van zijn kant beschouwt de familiestamboom als bewezen tot 1425¹.

¹ Valette, Régis, *Catalogue de la Noblesse Française*, Parijs, 1989.

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

De moeder van Alexis de Tocqueville was een kleindochter van Chrétien de Lamoignon de Malesherbes (1721-1794), minister van het Huis van Lodewijk XVI en lid van de Academie. Tijdens de Terreur werd hij samen met zijn hele familie gearresteerd op zijn landgoed Malesherbes omdat hij zou hebben samengespannen met de *émigranten*. Hij werd op 22 april 1794 geëxecuteerd, evenals zijn dochter Antoinette (ca 1740-1794), wiens echtgenoot Louis Le Peletier, markies de Rosanbo (1747-1794), twee dagen eerder was geëxecuteerd. De kleindochter van Malesherbes, Aline Le Peletier de Rosanbo (1771-1794), en haar man Jean-Baptiste de Chateaubriand (1759-1794), werden op dezelfde dag geëxecuteerd.

Alexis' ouders, Hervé Clérel de Tocqueville (1772-1856), graaf de Tocqueville en ruiter in de constitutionele garde van koning Lodewijk XVI, en Louise Madeleine Le Peletier de Rosanbo (1772-1836), weigerden te emigreren en werden tijdens de Terreur gevangengenomen. Ze ontsnapten ternauwernood aan de guillotine dankzij de val van Robespierre op 27 juli 1794, een dag vóór hun geplande executie. Zijn moeder herstelde nooit van de emoties die ze had doorstaan en om het verlies van zoveel familieleden.

Een bewogen maar gelukkige jeugd

Hervé de Tocqueville, Alexis' vader, woonde met zijn gezin eerst in zijn kasteel van Malesherbes, daarna in het kasteel van Verneuil-sur-Seine, dat hij 'de erfenis van het schavot' noemde, omdat het had behoord aan madame de Sénozan, de zus van minister Malesherbes, die tegelijkertijd met hem werd geëxecuteerd. De weduwe, gravin van Senozan, werd in november 1793 gearresteerd en stierf op de guillotine op 75-jarige leeftijd. Ze vergezelde Elizabeth van Bourbon, de zus van koning Lodewijk XVI, naar de dood. In 1803

Alexis de Tocqueville, olie op doek, 1840. © Kasteel van Versailles.

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

erfde haar nicht Louise Madeleine Le Peletier de Rosambo het kasteel en vestigde zich daar het jaar daarop met haar man Hervé de Tocqueville, die burgemeester van Verneuil werd.

De moeder van Alexis kon zich echter niet van het verleden losmaken. Te veel familieleden, vrienden en kennissen werden

geëxecuteerd tijdens *De Terreur* enkel omdat ze werden beschouwd als symbolen van de oude samenleving, en ervan verdacht werden die terug te willen draaien ten koste van de verworvenheden van de Franse Revolutie. Zelfs vrouwen en kinderen van een bepaalde leeftijd werden geëxecuteerd. Het totale aantal slachtoffers wordt geschat op 16.000 tot 40.000 personen, ofwel 4 tot 10% van de adel².

1 - Gravin Hervé de Tocqueville, née Louise Le Peletier de Rosambo (1772-1836), miniatuur, n.s., ca 1805, privécollectie. ©

Alexis werd op 29 juli 1805 in Parijs geboren als jongste van de familie. Zijn twee broers,

Hippolyte (1797-1877) en Édouard (1800-1874), hadden beiden een militaire, en later politieke carrière. Alexis had een gelukkige jeugd. Hij kon goed opschieten met zijn ouders, zijn twee oudere broers en zijn leraar Louis Lesueur. Deze jansenistische priester was zeker geen intellectueel. Hij had slechts een bescheiden opleiding genoten en zijn brieven stonden vol met grammaticale fouten.

² Historici zijn doorgaans van mening dat dit bloedbad moeilijk als een genocide kan worden beschouwd, aangezien er geen bewijs zou zijn van een systematische vervolging of vernietiging van een groep mensen.

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

Desalniettemin was er een grote en duurzame wederzijdse waardering. Echter, op zestienjarige leeftijd ontdekte Alexis dat Lesueur hem veel literatuur had ontzegd omdat die te weinig christelijk was ³.

Hervé de Tocqueville werd in 1820 benoemd tot prefect van het departement Metz. De gesloten, aristocratische, diep christelijke en liefdevolle wereld van Alexis raakte vanaf dat moment ontwricht. In Metz miste hij zowel zijn moeder als zijn leraar. Hij ging naar het College van de stad en ontmoette daar voor het eerst leeftijdsgenoten die niet tot de adel behoorden. Thuis, in de prefectuur, bracht hij veel tijd door in de bibliotheek waar hij veel boeken verslond⁴.

2 - Hervé Clérel de Tocqueville (1772-1856),
gravure door Bazan, ongedateerd,
privécollectie. © PdP.

Tocqueville raakte betrokken in een duel met een klasgenoot. Hoewel de exacte oorzaak van het geschil niet bekend is, denkt zijn vriend en neef Louis de Kergorlay, dat dit het gevolg was van een misinterpretatie van woorden. Alexis raakte ernstig gewond en zijn herstel duurde maanden.

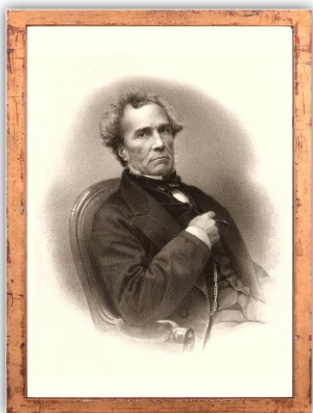
³ Sanders Luc, *De plaats van religie in het politieke denken van Alexis de Tocqueville. Tussen persoonlijke overtuiging en publiek beleid*, niet uitgeven Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van doctor in de Wijsbegeerte en van doctor in de Sociale en Militaire Wetenschappen, Universiteit Antwerpen, s.d., p.46.

⁴ Sanders Luc, *op. cit.*, p.46.

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

Een juffer die een jaar ouder was dan hij, Rosalie, was hulparchivaris van de bibliotheek van de prefectuur. Op zestienjarige leeftijd werd Alexis vader van zijn eerste kind. Onder druk van zijn familie en zijn neef Kergorlay, moest Alexis zijn relatie met Rosalie verbreken. Hun dochter, Louise Meyer, zou de enige nakomeling van Alexis zijn, maar verdween in de plooien van de geschiedenis.

L'Ami Gustave

3 - Gustave de Beaumont,
gravure uit de serie
Les représentants de 1848. © PdP.

Alexis de Tocqueville behaalde zijn licentiaat in de rechten in 1826. Het jaar daarop, en na de traditionele *Grand Tour* met zijn broer Édouard door Italië en Sicilië, werd hij benoemd tot auditeur bij de rechtbank van Versailles, waar hij Gustave de Beaumont (1802-1866) ontmoette, die daar procureur-generaal was. Beaumont onderscheidde zich door zijn vernuft en welsprekendheid. Hij kon in functie blijven na de *Révolution de Juillet* van 1830.

In de jaren 1827-1831 deelde Alexis een appartement met Gustave in Versailles, waar ze beiden als magistraten werkten. Een van hun burens was Marie Mottley, de toekomstige echtgenote van Alexis. Deze periode gaf hem de intellectuele vorming waarvan hij het meest zou profiteren. Naast hun voltijdse baan bij de rechtbank, volgden ze samen cursussen geschiedenis aan de Sorbonne, gegeven door professor François Guizot (1787-1874), de toekomstige minister van Buitenlandse Zaken.

Op naar Amerika

Na de revolutie van juli 1830 werd de Bourbon-koning Karel X vervangen door *de burgerkoning* Louis-Philippe. Na met tegenzin als magistraat trouw te hebben gezworen aan het nieuwe regime, werden de twee metgezellen, Gustave en Alexis, in 1831 naar de Verenigde Staten gestuurd om het Amerikaanse gevangenisstelsel te bestuderen. Ze scheepten in aan boord van het schip Le Havre. Gustave verklaarde bij die gelegenheid: ‘*Het is duidelijk dat ons lot samenhangt en altijd gemeenschappelijk zal zijn*⁵’. Gedurende negen maanden reisde het duo door Noord-Amerika, evenals Montreal en Quebec. Ze doorzochten bibliotheken en openbare archieven, bezochten gevangenisstrafzaken, en hadden gesprekken met hoogwaardigheidsbekleders in de *chicste* salons. Ze kregen zelfs een audiëntie bij de Amerikaanse president, Andrew Jackson (1767-1845).

Ondertussen noteerde Alexis, rustiger en minder welsprekend dan zijn vriend, alles in de notitieboeken die de ruwe schetsen vormden van *De la démocratie en Amérique*. Voor Tocqueville ging het vooral om het bestuderen van de Amerikaanse democratie, zoals hij schreef in de inleiding van de eerste editie van zijn boek. Op 20 februari 1832 keerden ze terug naar Le Havre.

***La demoiselle* Marie Mottley**

Tijdens hun carrière als magistraten woonden Alexis de Tocqueville en Gustave de Beaumont in de Rue d'Anjou in Versailles. In september 1828 leerde Alexis *la demoiselle* Marie Mottley kennen die in dezelfde straat woonde. Eind dat jaar werd ze zijn minnares. Zoals bij Rosalie het geval was, werd de affaire van Alexis met Marie Mottley niet goed ontvangen door zijn familie en naasten, waaronder

⁵ Brief van Gustave de Beaumont aan Hervé de Tocqueville, gedateerd 25 april 1831.

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

burggraaf Louis de Kergorlay en zijn vriend graaf Gustave de Beaumont⁶. Alles werd in het werk gesteld om dit ongewenste huwelijk te voorkomen. Alexis, die toen dertig was, weerstond de druk ditmaal en hield stand. Om het grootste obstakel te verwijderen, bekeerde Marie zich tot het katholicisme.

Tocqueville en de adel

Aan vaderskant stamde Alexis de Tocqueville af van de oude zwaardadel, en aan moederskant van de recentere ambtsadel. Alexis beschouwde de adel als één grote familie waartoe hij behoorde. Iedereen die niet tot de adel behoorde, werd door hem als *anders* beschouwd. In een notitie voor zichzelf, met de titel ‘Mijn instinct, mijn opvattingen’ schreef hij: Ik heb een voorliefde voor democratische instellingen met mijn verstand, maar ik ben aristocratisch van instinct, wat betekent dat ik de massa veracht en vrees⁷.

Kennelijk hechtte Tocqueville geen waarde aan adellijke titels. Voor het gemak noemde hij zichzelf soms eenvoudigweg *Chevallier* in plaats van graaf. Echter, de *anciënniteit* van een geslacht leek hem wel belangrijk. De overlevering dat de familie Clérel teruggaat tot de 11e eeuw vervulde hem met enige trots.

Tocqueville's ‘Mémoire sur le paupérisme’

In augustus en september 1833 verbleef de Tocqueville in Londen en in het zuiden van Engeland. Hij wilde de potentiële gevolgen van de politieke, revolutionaire onrust bestuderen, evenals het opkomende socialisme. In het geïndustrialiseerde Groot-Brittannië, de bakermat van het kapitalisme, werd hij opnieuw

⁶ Sanders Luc, *op. cit.*, p. 57.

⁷ Geciteerd door Sanders Luc, *op. cit.*, p.42

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

geconfronteerd met de onmenselijke leefomstandigheden van de onderklasse. Dit deed hem denken aan zijn *Grand Tour* in 1828, toen hij en zijn broer Edward een reis naar Sicilië maakten. Hij herinnerde zich nog de erbarmelijke leefomstandigheden van de lokale bevolking, die hij toeschreef aan wanbeheer van de overheid.

Deze twee ervaringen zetten hem aan na te denken over de basisvoorwaarden voor het welzijn en geluk van de mens⁸. Hij realiseerde zich dat er een enorme sociale uitdaging was op het gebied van armoede. Inmiddels was hij advocaat bij de Koninklijke rechtbank van Parijs en corresponderend lid van de Koninklijke Academische Vereniging van Cherbourg. In 1835 hield hij er een voordracht, getiteld ‘*Mémoire sur le paupérisme*’, die nadien gepubliceerd werd⁹. Opvallend is dat hij de heersende armoede niet als een moreel of economisch vraagstuk beschouwde, maar als een historisch en politiek probleem.

De la démocratie en Amérique

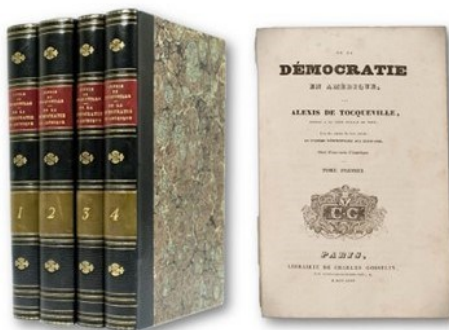
Hij begon aan dit omvangrijke essay op zijn kasteel in Tocqueville, in september 1833. Op 14 augustus 1834 was het eerste deel klaar om te worden gepubliceerd. De concrete inhoud en de overzichtelijke indeling in hoofdstukken en boekdelen, maakten het werk, zelfs voor de niet-academische lezer, zeer bevattelijk.

In het eerste deel van het werk beschrijft Tocqueville de geschiedenis van de Amerikaanse democratie. Hij benadrukt de impact van de Amerikaanse Revolutie en van de Grondwet op de ontwikkeling van die jonge democratie. Evenals de invloed van de Amerikaanse cultuur, die er een was van vrijheid en beoogde sociale gelijkheid.

⁸ Sanders Luc, *op. cit.*, pp 51.

⁹ De Tocqueville, Alexis, ‘*Mémoire sur le paupérisme*’, in *Mémoires de la Société académique de Cherbourg*, 1835, p. 65.

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

4 – Links een ingebonden Eerste Editie van *De la démocratie en Amérique*.
Rechts het titelblad¹⁰.

Het tweede deel van het boek gaat over de politieke en sociale gevolgen van de democratie. Hij benadrukt opnieuw de kracht ervan, door het belang van vrijheid en gelijkheid te onderstrepen. Hij spreekt ook over de mogelijke gevaren voor de democratie, waaronder de tendens tot centralisatie, wat leidt tot een verzwakking van de lokale autoriteiten en het potentiële risico op tirannie.

In het derde deel van het boek, dat vijf jaar later verscheen, spreekt Tocqueville over de invloed van de democratie op de mensenrechten. Hij hecht daar veel belang aan omdat die volgens hem, zelfs in een democratie, bedreigd kunnen worden door de tendens tot verzwakking van de macht van de lokale autoriteiten, wat kan leiden tot staatstirannie.

In het laatste deel reflecteert Tocqueville op de toekomst van de Amerikaanse democratie, die hij als krachtig en levensvatbaar aanziet. Hij benadrukt opnieuw zijn vrees voor de tendens tot centralisatie. Daarom pleit hij voor een zeer sterke federale, en vooral democratische regering, precies om de democratie te beschermen.

¹⁰ Op 9 oktober 2010 werd het oorspronkelijke werk in vier delen – de twee delen van de editie van 1835 en de twee andere van 1840 - verkocht voor 39.600 € bij Drouot in Parijs.

De ‘Tocqueville Paradox’

Het misschien wel belangrijkste theorema van Tocqueville staat bekend onder de noemer *De Tocqueville Paradox*. Die blijkt meer dan ooit relevant. Tegenwoordig, nu de meeste minderheidsgroepen in de democratische landen het respect, de gelijke kansen en gelijkheid hebben gekregen waarop ze recht hebben, neigt de balans soms te kantelen. Sommige activisten eisen excuses voor gebeurtenissen die vele generaties teruggaan en durven soms de machthebbers van weleer moreel inferieur aan zichzelf te verklaren.

Tocqueville beschreef dit fenomeen voor het eerst in *De la Démocratie en Amérique* en kwam er uitgebreid op terug in zijn tweede belangrijke publicatie, *L'Ancien Régime et la Révolution* uit 1858. Hij legt uit dat, naarmate de sociale omstandigheden en kansen verbeteren, de sociale frustratie sneller toeneemt. Zodra een zekere sociale gelijkheid is bereikt, kan de weerstand tegen de kleinere onrechtvaardigheden die nog steeds bestaan, intenser en hatelijker zijn dan voorheen.

De reden hiervoor is dat sociale hervormingen verwachtingen kunnen wekken, zowel materieel als immaterieel, die niet altijd volledig en direct kunnen worden vervuld. Externe oorzaken zoals een mislukte oogst kunnen de frustraties verder verergeren. Karl Marx voorspelde de revolutie van het stedelijke proletariaat bij verdere verslechtering van hun leefomstandigheden. Tocqueville daarentegen - en de geschiedenis heeft hem gelijk gegeven - verklaarde dat revoluties ontstaan na een verbetering van de sociale omstandigheden, die volgens de betrokkenen niet ver genoeg of snel genoeg gaan: ‘*Men geeft hem de vinger en hij neemt de arm,*’ zegt de oude volkswijsheid. Met als gevolg dat de activisten onder hen de uitzondering tot norm willen verheffen.

Le cousin Chateaubriand

5 - Portret van burggraaf François-René de Chateaubriand, Pair van Frankrijk. Olieverf op doek, Pierre Louis Delaval, 1828. © Het Huis van Chateaubriand, Vallée-aux-Loups, Chatenay-Malabry.

Alexis de Tocqueville en François-René de Chateaubriand waren neven door huwelijk. Jean-Baptiste de Chateaubriand (1759-1794), de oudere broer van de schrijver, was de echtgenoot van Aline Thérèse Le Peletier de Rosambo (1771-1794), de oudere zus van de moeder van Alexis. Het echtpaar stierf, evenals drie andere familieleden, op het schavot tijdens de Terreur. Hun twee kinderen werden opgevangen door de ouders van Alexis, die zelf ternauwernood aan dat lot waren ontkomen dankzij de val van Robespierre. Dit alles creëerde nauwe banden tussen de twee families, maar gezien het leeftijdsverschil had Alexis weinig contact met zijn neef François-René. In zijn memoires schrijft Tocqueville echter: : ...

*l'homme qui, de nos jours, a peut-être le mieux conservé l'esprit des anciennes races, M. de Chateaubriand, dont tant de liens de famille et de souvenirs d'enfance m'avaient rapproché*¹¹.

Hernieuwde, maar sporadische contacten tussen Chateaubriand en de jonge Alexis de Tocqueville dateren van 1827. Ze werden intensiever in 1835. Chateaubriand behoorde inderdaad tot de eerste lezers van *De la démocratie en Amérique*. Hij had Alexis sinds 1814 enigszins uit het oog verloren, maar zag hem voordien opgroeien op het kasteel van Verneuil, samen met Louis en Christian, de twee wezen van zijn broer. Chateaubriand was enigszins getroffen door de scherpe analyses en pertinente aanvullingen op zijn eigen intuïtieve en persoonlijke gevoelens over de werking en voor- en

¹¹ Alexis de Tocqueville, *Souvenirs*, Paris, 1893, p. 225.

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

nadelen van een democratie in het boek van zijn neef Alexis¹². Sommigen zijn overigens van mening dat de lectuur van *De la démocratie* en gesprekken met Alexis over dit boek en over het tweede deel dat in 1840 zou verschijnen, een grote invloed hadden op de auteur van *Mémoires d'Outre-tombe*, met name in termen van structuur en opbouw¹³.

Tocqueville, de politicus

In 1842 werd Tocqueville verkozen als algemeen raadslid van het kanton Montebourg, en in 1849 tot president van de algemene raad van La Manche. Na de troonsafstand van Louis-Philippe in februari 1848 nam Tocqueville deel aan de commissie die de grondwet van de Tweede Republiek opstelde. Op 2 juni 1849 werd hij minister van Buitenlandse Zaken in de voorlopige regering. In deze functie keurde hij de interventie van Franse troepen in Rome goed, die tot doel had de paus te beschermen tegen aanvallen van Italiaanse nationalisten¹⁴. Twee jaar later, in 1851, verzette de democraat Tocqueville zich tegen de staatsgreep van Louis-Napoleon Bonaparte (1808-1873) en werd hij, net als zijn intieme vriend, de afgevaardigde Gustave de Beaumont, kort gevangengezet.

Na hun vrijlating legden ze al hun politieke mandaten neer om niet trouw te hoeven zweren aan het nieuwe regime van het Tweede Keizerrijk. Alexis trok zich diep teleurgesteld terug in zijn kasteel van Tocqueville. Tot zijn dood bleef hij een fervent tegenstander van dit regime, dat door een staatsgreep was ontstaan.

¹² Fumaroli, Marc, 'Chateaubriand et Tocqueville', in *Revue des Deux Mondes*, Rijsel, september 2020, p. 149.

¹³ *Ibidem*, p. 153.

¹⁴ André Larané, Herodote.net, dd. 16-07-23..

‘Blinde vlekken’

De politieke carrière van Tocqueville kende echter een periode die zijn biograaf Olivier Zunz beschrijft als ‘blinde vlekken’. Deze smet betreft zijn visie op de Franse kolonisatie van Algerije. Tocqueville leefde in een tijdperk van kolonisatie. Net als de meeste van zijn tijdgenoten geloofde ook hij in het koloniale ideaal van verheffing van ‘inferieure beschavingen’. De controversiële verklaring van Voltaire uit 1734 was hem vermoedelijk bekend: *Enfin je vois des hommes qui me paraissent supérieurs à ces nègres, comme ces nègres le sont aux singes, et comme les singes le sont aux huitres et aux autres animaux de cette espèce*¹⁵.

Het is evenwel onbetwistbaar dat Tocqueville oprecht probeerde de inheemse bevolking van de koloniën te verheffen, zoals uit zijn geschriften over Algerije en India blijkt¹⁶. Begin jaren 1840 maakte hij, samen met Beaumont, een reis naar Afrika, waar ze onder meer Algerije bezochten, dat in 1830 een Franse kolonie was geworden.

In 1841 publiceerde hij een verhandeling over deze reis en zijn ervaringen in de kolonie. Het grote probleem in de Ottomaanse wereld, volgens hem, was het ontbreken van een scheiding tussen kerk en staat, omdat despotisme dan op de loer ligt. Hij liet echter buiten beschouwing dat deze scheiding die in eigen land wel van kracht was, vooral, zoniet louter, aan de Franse Revolutie te danken was¹⁷.

¹⁵ Voltaire, *Traité de la Métaphysique*, 1734, p. 210.

¹⁶ Sanders Luc, *op. cit.*, p. 231.

¹⁷ Van de Haar, Otto, ‘De dubbele moraal van Alexis de Tocqueville (1805-1859)’ in *Historisch Nieuwsblad*, Nijmegen, 2018/2.

Tocqueville’s verhandeling ‘Travail sur l’Algérie’ werd oorspronkelijk niet als een zelfstandig boek uitgegeven, maar verscheen als een rapport in verschillende verslagen en publicaties..

De rustige dagen in Tocqueville

Vanaf begin 1851, toen hij politiek inactief was, verbleef Tocqueville vrijwel voltijds op zijn kasteel in Tocqueville. Eén van de weinigen in zijn omgeving die dit toejuichten, was zijn echtgenote Marie. Vroeger was zij meestal alleen met haar personeel op het domein, bijvoorbeeld als hij in Parijs verbleef voor zijn parlementaire activiteiten. Ze had veel moeite gehad met deze lange periodes van afwezigheid. Vaak vreesde ze - terecht - voor de ontrouw van haar man die, met zijn goeduitziend uiterlijk en zijn reputatie als schrijver, een zeer geziene gast was in alle salons van Parijs en andere hoofdsteden. De vrouwen en jonge dames wierpen zich als het ware om zijn hals, wat bij haar diepe jaloezie veroorzaakte, temeer omdat zij zes jaar ouder was.

6 - Mevrouw Alexis de Tocqueville, fragment, ca 1845, n.s.
© Wikipedia Commons & PdP.

Beiden hadden een fragiele gezondheid. Met veel liefde en geduld zorgden ze voor elkaar, zoals uit hun brieven blijkt. De dagen en maanden verliepen vrij eentonig in vergelijking met de jaren van politieke activiteit van Alexis. Gelukkig begon hij aan een nieuw boek, deze keer over de oorzaken van de Franse Revolutie.

L'Ancien Régime et la Révolution

Vanaf 1852 begon Alexis de Tocqueville aan dit boek, dat in 1856 zou worden gepubliceerd. Sommigen in Frankrijk beschouwen het als zijn tweede grote boek. Volgens Tocqueville waren de belangrijkste oorzaken van de Franse Revolutie ongelijkheid,

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

politieke repressie, verouderde sociale structuren, de verzwakte monarchie en kerk, en uiteraard de opkomst van de ideeën van de Verlichting. Ook, schrijft hij ‘*Demagogen uit de klasse van advocaten en welgestelde burgers, die met bitterheid constateerden dat de adel nog steeds meer macht en invloed had dan zij zelf, namen het voortouw*’.

Tocqueville bood een nieuw perspectief op de Revolutie, door deze niet langer als een breuk te zien, maar als het eindpunt van een proces dat al eeuwen duurde en dat zijn voltooiing vond in de centralisatie van de staat. Hij, van wie zes familieleden werden geëxecuteerd tijdens de Terreur, analyseerde de geschiedenis van Frankrijk zonder enige wrok. De Franse Revolutie was volgens hem zeker geen toevallige en onverwachte gebeurtenis, integendeel: *Si elle n’avait pas eu lieu, le vieil édifice social n’en serait pas moins tombé partout, ici plus tôt, là plus tard ; seulement il aurait continué à tomber pièce à pièce au lieu de s’effondrer tout à coup*¹⁸.

Ter afsluiting

Alexis de Tocqueville wordt beschouwd als een van de grootste politieke denkers en historici. Hij is vooral bekend door zijn boeken *De la démocratie en Amérique*, gepubliceerd in 1835 en 1840, beschouwd als een revolutionair werk in de politieke wetenschappen en een van de belangrijkste publicaties over democratie ooit geschreven. Het misschien wel belangrijkste theorema van Tocqueville is de Tocqueville Paradox, die vandaag de dag relevanter is dan ooit. Het belang van zijn studies over democratie ligt in zijn begrijpelijke analyse van het concept ‘democratie’ en de impact ervan op de samenleving, die hij beschrijft als diep verankerd in het sociale, politieke, culturele en religieuze leven.

¹⁸ Tocqueville, Alexis, *L’Ancien Régime et la Révolution*, Parijs, 1856, Livre Premier, chap. V.

De sociale en politieke context van Alexis de Tocqueville

Bovendien heeft, volgens hem, *democratie* het potentieel om zowel tot grootheid als tot zwakte te leiden. Volgens hem zijn de uitdagingen waarmee democratieën geconfronteerd worden enerzijds de neiging tot conformisme en anderzijds het risico van de tirannie van de meerderheid. Ook als die meerderheid de som is van de vele minderheidsgroepen

7 - Alexis de Tocqueville in Saint-Lô, door Louis Derbré (1925-2011). © PdP.

De ideeën van Tocqueville hebben hun duurzaamheid bewezen en zijn geschriften hebben generaties van politicologen, sociologen en historici beïnvloed. Zijn werk is grensverleggend en wordt vandaag de dag nog steeds veel gelezen. Zijn *De la démocratie en Amérique* wordt beschouwd als een, zo niet dé klassieker van de politieke literatuur.

Paul de Pessemier 's Gravendries

De integrale versie van deze gecondenseerde bijdrage
kan geconsulteerd worden op: Academia.edu